

Національний науковий центр
«Інститут виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова»,
Україна

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЦЕОЛІТУ І ТОРФУ В УМОВАХ ПОЛІЕЛЕМЕНТНОГО ЗАБРУДНЕННЯ ҐРУНТУ ВАЖКИМИ МЕТАЛАМИ

Використання цеоліту і торфу при вирощуванні саджанців винограду в умовах поліелементного забруднення сприяло збільшенню виходу саджанців порівняно з варіантом без їх використання.

Ключові слова: економічна ефективність, саджанці винограду, цеоліт, торф, важкі метали, забруднення.

Вступ. На сьогодні за оцінкою науковців Інституту ґрунтознавства і агрохімії ім. О. Н. Соколовського, біля 20 % орних земель України в тій чи іншій мірі забруднено важкими металами (ВМ) [1]. Крім того, значна площа ґрунтів, що розташовані поблизу автошляхів щороку продовжує забруднюватись поллютантами, які надходять з викидів автотранспорту. Це істотно погіршує не тільки екологічний стан ґрунтів, але й впливає на продуктивність сільськогосподарських рослин, які вирощуються на них.

Визначення економічної ефективності від впровадження науково-методичних підходів у боротьбі з антропогенним забрудненням ґрунтового покриву ВМ турбували багатьох науковців, які вивчали цю проблематику. Перші дослідження по визначенню ефективності детоксикації та меліорації ґрунтів, забруднених ВМ, були викладені в роботах Н. А. Черних, В. Г. Мінеєва [2, 3]. Проте сучасні умови функціонування агропромислового комплексу України та непроста екологічна ситуація, яка склалася в країні та змінюється в не найкращий бік, вимагають нових підходів у оцінці економічної ефективності нетрадиційних матеріалів з властивостями детоксикантів.

Оцінити економічну ефективність від застосування того чи іншого детоксиканту можливо за рахунок створення моделей їх використання в умовах виробництва.

Економічна ефективність використання цеоліту і торфу для зниження токсичності ВМ при вирощуванні саджанців винограду визначається загальноприйнятою вартісною оцінкою саджанців з закритою кореневою системою.

Мета досліджень – розрахувати економічну ефективність використання цеоліту і торфу для вирощування саджанців винограду в умовах поліелементного забруднення ґрунту ВМ.

Матеріали та методи досліджень. Дослідження проводили на території лабораторно-тепличного комплексу ННЦ «ІВіВ ім. В. Є. Таїрова» на щеплених саджанцях винограду сорту Каберне Совін'йон на підщепі Р×Р 101–14 з закритою кореневою системою. Саджанці були висаджені у посудини ємністю 1000 см³ у ґрунт, забруднений сумішшю ВМ (Pb+Cu+Zn+Fe) з додаванням цеоліту і торфу у співвідношеннях (3:1:1) та (1:1:1).

Схема виробничої перевірки:

1. Контроль - ґрунт (без ВМ, цеоліту і торфу);
2. Суміш ВМ 5 ГДК ґрунт;
3. Суміш ВМ 5 ГДК ґрунт+цеоліт+торф (3:1:1);
4. Суміш ВМ 5 ГДК ґрунт+цеоліт+торф (1:1:1).

Поліелементне забруднення ґрунту створювали шляхом внесення у ґрунт суміші ВМ (Pb+Cu+Zn+Fe) у вигляді розчинів азотнокислих солей з розрахунку п'ятикратного перевищення ГДК. Вологість субстратів підтримували на рівні 70 % від НВ.

Кількість облікових рослин на варіант - 250. Повторність досліду - п'ятиразова. Проводили облік агробіологічних показників і вихід саджанців.

Результати та їх обговорення. В результаті проведення досліджень було встановлено, що при внесенні до забрудненого важкими металами ґрунту цеоліту і торфу у співвідношеннях

(3:1:1) та (1:1:1) спостерігалось підвищення агробіологічних показників та виходу саджанців відносно варіанту без їх внесення (табл. 1). Так, при внесенні до забрудненого ґрунту цеоліту і торфу у співвідношенні (3:1:1) і (1:1:1) спостерігалось збільшення довжини пагонів - на 20,5 % і 25,4 %, діаметру - на 13,5 % і 8,9 %, а об'єму приросту саджанців - на 27,5 % і 39,4 %, відповідно, відносно варіанту з забрудненим ґрунтом без внесення цеоліту і торфу. Показник визрівання пагонів у рослин цих варіантів також збільшувався, а саме: на 8,6 % у варіанті 3:1:1 і на 11,4 % у варіанті 1:1:1. Крім того, було виявлено збільшення площі листової поверхні саджанців на 45,5 % (варіант 3:1:1) та 50,4 % (варіант 1:1:1) порівняно з варіантом без додавання цеоліту і торфу. Кількість та довжина коренів у саджанців, які вирощувались на забрудненому ґрунті з внесенням цеоліту і торфу була більшою, ніж у варіанті без їх внесення. Зокрема, у варіанті 3:1:1 кількість та довжина коренів рослин збільшувалась, відповідно, на 22,8 % і 29,1 %, а у варіанті 1:1:1 - на 28,6 % і 33,9 %.

Таблиця 1

Вплив цеоліту і торфу на біометричні показники щеплених саджанців винограду Каберне Совіньйон в умовах поліелементного забруднення ВМ

Варіант	Довжина пагонів, см	Діаметр пагонів, мм	Об'єм приросту см ³	Визрівання пагонів, %	Площа одного листка, см ²	Площа листової поверхні, дм ²	Кількість коренів, шт.	Довжина коренів, см
Контроль - ґрунт без ВМ, цеол., торфу	107,7	6,19	32,40	65,7	34,13	7,03	24,1	152,3
Суміш ВМ ґрунт	67,9	5,19	14,37	55,3	18,50	2,32	15,8	87,1
Суміш ВМ гр.+цеол.+ торф (3:1:1)	90,0	5,74	23,28	61,0	29,38	5,52	21,3	131,5
Суміш ВМ гр.+цеол.+ торф (1:1:1)	95,3	6,02	27,15	62,8	31,43	5,86	22,7	138,7
НІР ₀₅	4,82	0,25	1,93	2,51	1,86	0,37	1,28	5,94

Вихід саджанців в умовах штучного поліелементного забруднення ґрунту ВМ (Pb+Cu+Zn+Fe) у дозі 5 ГДК знижувався у порівнянні з контрольним варіантом (табл. 2). Так, у варіанті з внесенням суміші ВМ у ґрунт (без додавання цеоліту і торфу) спостерігалось зниження виходу саджанців на 47,8 %. У варіанті з додаванням до забрудненого ґрунту цеоліту і торфу у співвідношенні 3:1:1 та 1:1:1 також було виявлено зниження виходу саджанців відповідно на 13,6 % і 8,3 % порівняно з контролем. Проте, при порівнянні виходу саджанців у вищезазначених варіантах з варіантом без внесення цеоліту і торфу до забрудненого ґрунту, спостерігалось підвищення виходу саджанців на 34,2 % і 39,5 % відповідно. Це підвищення у грошовому еквіваленті дорівнює 213,88 грн. та 181,43 грн. відповідно, з врахуванням витрат на закупівлю цеоліту і торфу.

При цьому у варіанті з внесенням до забрудненого ґрунту цеоліту і торфу у співвідношенні 3:1:1 рівень рентабельності становив 27,7 %, а при співвідношенні 1:1:1 - 21,0 %, що свідчить про більш економічно вигідне використання саме першого співвідношення цеоліту і торфу.

Отже, аналіз основних економічних даних виявив, що використання цеоліту і торфу є рентабельним, але лише в разі наявного забруднення ґрунту на рівні 5 ГДК.

Висновки.

В результаті проведених досліджень із застосуванням цеоліту і торфу в умовах поліелементного забруднення ґрунту ВМ (Pb+Cu+Zn+Fe) у дозі 5 ГДК було виявлено, що вихід саджанців суттєво збільшувався порівняно з варіантом без внесення цеоліту і торфу. Додавання до забрудненого ВМ ґрунту цеоліту і торфу у співвідношеннях 3:1:1 та 1:1:1 сприяло збільшенню виходу саджанців відповідно на 34,2 % і 39,5 % порівняно з варіантом без їх внесення. Рівень рентабельності виробництва саджанців збільшувався відповідно з -6,5 % (у варіанті суміш ВМ 5 ГДК без цеоліту і торфу) до 27,7 % (при співвідношенні гр.+цеол.+торф 3:1:1) і до 21,0 % (при співвідношенні гр.+цеол.+торф 1:1:1).

Економічна ефективність моделі «Використання цеоліту і торфу для зниження фітотоксичності ВМ»

Показники	Контроль - ґрунт без ВМ, цеоліту і торфу	Суміш ВМ 5 ГДК ґрунт	Суміш ВМ 5 ГДК гр.+цеол.+торф (3:1:1)	Суміш ВМ 5 ГДК гр.+цеол.+торф (1:1:1)
Було висаджено щеп на ділянку, шт.	250	250	250	250
Вихід саджанців з ділянки, шт.	228	119	197	209
Вартість 1 саджанця, грн./шт.	5	5	5	5
Вартість отриманих саджанців, грн.	1140	595	985	1045
Витрати на варіант, грн. в т. ч. на закупівлю цеол., торфу	636,12	636,12	771,12	863,57
	–	–	135	227,45
Собівартість 1 саджанця, грн./шт.	2,79	5,35	3,91	4,13
Прибуток з 1 варіанту, грн.	503,88	- 41,12	213,88	181,43
Рівень рентабельності, %	79,2	- 6,5	27,7	21,0

Література

1. Патица В. П. Агроекологічний моніторинг та паспортизація сільськогосподарських земель / В. П. Патица, О. Г. Тараріко. – К.: Фітосоціоцентр, 2002. – 296 с.
2. Черных Н. А. Приемы снижения фитотоксичности тяжелых металлов / Н. А. Черных, М. М. Овчаренко, Л. Л. Поповичева [и др.] // Агрохимия. – 1995. – № 9. – С. 101–107.
3. Минеев В. Г. Использование природных цеолитов для предотвращения загрязнения почвы и растений тяжелыми металлами / В. Г. Минеев, А. В. Кочетавкин, Ван Бо Нгуен // Агрохимия. – 1989. – № 8. – С. 89–95.

Кузьменко Е. И., Кузьменко А. С.

Экономическая эффективность применения цеолита и торфа в условиях полиэлементного загрязнения почвы

Использование цеолита и торфа при выращивании саженцев винограда в условиях полиэлементного загрязнения способствовало увеличению выхода саженцев по сравнению с вариантом без их использования.

Ключевые слова: экономическая эффективность, саженцы винограда, цеолит, торф, тяжелые металлы, загрязнение.

E. I. Kuz'menko, A. S. Kuz'menko

The economic efficiency of the zeolite and peat in multielement soil contamination

The usage zeolite and peat in in polielements pollution conditions when growing seedlings of grapes contributed the increase of grape seedlings yield compared with the version without their using.

Keywords: economic efficiency, grape seedlings, zeolite, peat, heavy metals, pollution.